

TEMEL SANAT EĞİTİMİ DERSİNİN KOMPOZİSYON, STRÜKTÜR VE SOYUTLAMA KONULARI DÂHİLİNDE HEYKEL EĞİTİMİNE KATKILARI

DEMET DENİZ DÜLGER

Yar. Doç.Dr., Trakya Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Heykel Bölümü

Öz

Sanat eğitimi verilen fakültelerde, temel eğitim bölümleri tarafından genellikle her bölüme ortak bir müfredatla uygulanan temel sanat eğitimi dersi, ülkemizde tartışmalı bir konudur. Kimi zaman temel eğitim bölümleri kapatılır ve ders müfredattan kaldırılır; kimi zaman ise belirli bir dayanağı olmayan rastlantısal uygulamalarla karşılaşılır. Bu makale tartışmalı olan bu dersin gerekliliğini ve burada heykel özelinde olmakla birlikte aslında bütün görsel sanat dallarına katkı sağlayan yönleri bulunduğunu göstermek amacını taşımaktadır. Makalede, temel sanat eğitimi dersinin kompozisyon, strüktür ve soyutlama konuları bağlamında heykel eğitimindeki etkileri ve üç boyutlu uygulamalarda temel alınabilecek yaklaşımlar incelenmiştir. Temel Sanat Eğitimi alan bir öğrenci, çalışmalarını, gözlem-analiz-sentez yöntemi içerisinde, rastlantıya yer bırakmadan, tasarım öğeleri ve ilkeleri açısından sağlam bir zemine oturabilecek ve biçim oluşturma yöntemlerini kavrayarak, form üretimi sırasında neden, niçin, nasıl gibi sorulara cevap verebilecektir. Bu cevaplar oldukça önemlidir; çünkü form tesadüfî bir şey değildir. Bilinçli bir tasarım süreci gerektirmektedir ve bu süreç temel eğitim bölümünün müfredatında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: temel sanat eğitimi dersi, kompozisyon, strüktür, soyutlama, heykel eğitimi.

CONTRIBUTIONS OF THE BASIC ART EDUCATION COURSE TO THE SCULPTURE EDUCATION WITHIN COMPOSITION, STRUCTURE AND ABSTRACTION SUBJECTS

Abstract

In art education faculties, the basic art education course, which is applied by the basic education departments usually with a common curriculum, is a controversial issue in our country. Sometimes basic education departments are closed and the course is removed from schools' curriculum; and sometimes random applications are encountered, which do not have a definite foundation. This paper is aimed to demonstrate the necessity of this controversial course; and in addition to being specific to the sculpture here, in fact, the course has aspects contributing to all branches of the visual arts. In this paper, within the context of composition, structure and abstraction subjects, the effects of the basic art education course to the sculpture education and possible methods, which can be taken as basis in three dimensional applications, have been examined. A student taking Basic Art Education will be able to situate his/her work without leaving any room to coincidence in a robust foundation, in terms of design elements and principles, within the observation-analysis-synthesis method and during the form production he/she will be able to answer questions, such as "why and how", while understanding the methods of forming. These answers are very important; because the form is not a coincidence. A conscious design process is required and this process is included in the curriculum of the basic education department.

Key Words: basic art education course, composition, structure, abstraction, sculpture education.

Giriş

Bu makale, temel sanat eğitimi dersini veren temel eğitim bölümünün lisans programının olmaması, yüksek lisans programı olarak ise Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanat Enstitüsüne bağlı Temel Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Programı dışında başka bir yüksek lisans programının bulunmaması, bu konuda yetişen öğretim elamanlarının azlığı, ortak bir müfredatın uygulanmaması ve temel sanat eğitimi dersinin kaderinin genellikle dersi veren öğretim elemanının bilgisine veya tecrübesine bağlı olması nedenlerinden dolayı, belli başlı üniversitelerin dışında genellikle yüzeysel uygulamaların yapıldığı bir alanda, bu derse ilişkin belirsizliği gidererek, heykel eğitimine de güçlü bir katkı sağlayacak bir ders içeriğinin olabileceğini göstermek ve bu içeriği yaygınlaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Temel sanat eğitimi dersi ve içeriği hakkında birtakım makaleler yazılmıştır. Bunlara örnek olarak Osman Çaydere'nin 'Grafik Tasarım Eğitiminde Temel Tasarım Eğitiminin Önemi' (Fine Arts, Cilt 11, Sayı 2, Sayfa 93-97); Cemil Ergün'nün 'Temel Sanat Eğitiminde ve Çağdaş Sanatta Kolaj-Fotomontaj' (Sanat-Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Sayfa 5-19) makaleleri ile İlhan Özkeçeci ve Erkan Çiçek'in 'Fotoğraf-Sanat İlişkisi Bağlamında Görsel Tasarım Öğelerinin Sanat Eserini Oluşturmadaki Rolü' (Art-Sanat 7/2017 sayfa 309-319) adlı makaleleri gösterilebilir. Ancak bu makalelerde dersinin içeriği farklı bir bağlamda ele alınmış ve konuya heykel eğitimi yönü ile yaklaşılmamıştır. Lakin Rahmi Atalay'ın 'Brancusi'nin Özelinde Heykel Sanatında Soyutlama' (Anadolu Sanat, Sayı:18 Sayfa 101-106) adlı makalesi hem soyutlama hem de heykel konularını içermesi nedeniyle bu makaleye büyük katkı sağlamıştır. Son olarak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Bölüm Başkanı Prof. Caner Karavit'in 2011-2013 yılları arasında Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde vermiş olduğu temel sanat eğitimi dersinin notları bu makaleye geniş çapta kılavuzluk etmiştir. Bu rehberlik sadece makale ile sınırlı değildir. Prof. Caner Karavit'in desteği, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü'nün kurulmasını sağlamış, bu da üniversitelerin birbirini desteklemelerinin önemini kanıtlamıştır.

Temel sanat eğitimi dersinin gerekliliği genellikle tartışılan bir konudur. Bazı üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde dönem dönem bu ders ve bağlı olduğu temel eğitim bölümleri dersin yararı ve diğer bölümlere katkısı tam olarak anlaşılamadığından kapatılmakta ve ders müfredattan kaldırılmaktadır. Oysa bu ders tüm alanlardaki öğrencileri, dört yıllık sanat eğitimine hazırlar ve müfredatı bütün bölümlere hitap edecek bilgi ve uygulamaları içerir. Temel sanat eğitimi dersi, güzel sanatlar fakültelerinin temel eğitim bölümleri tarafından genellikle her bölüme ortak bir müfredatla verilen bir derstir. Çünkü tasarım öge ve ilkeleri tüm plastik sanatlar alanları için aynıdır. Hatta bu alanlar içerisine, müzik ve sahne sanatları dâhil edilebilir. Bu bağlamda disiplinler arası çalışmaları inceleyebilmek için, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanat Enstitüsüne bağlı Temel Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Programı açılmıştır.

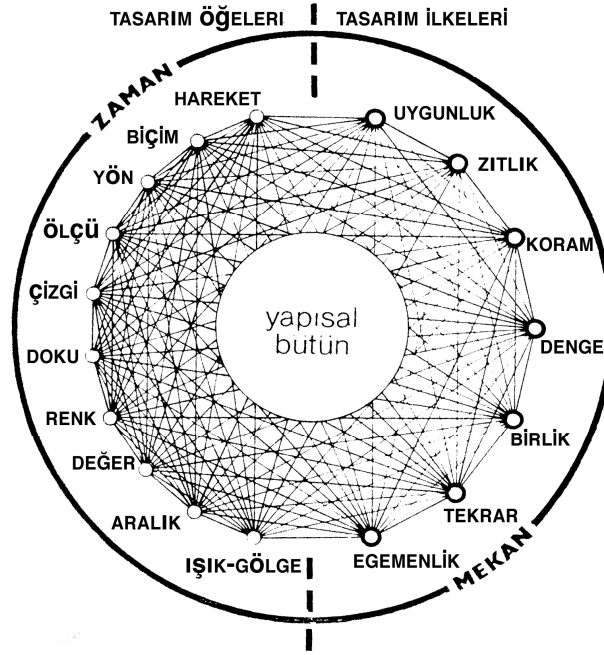
Genellikle lisans eğitiminin ilk iki döneminde uygulanan Temel Sanat Eğitimi dersi, öğrencilere çalışmaları için sağlam bir zemin oluştururken, öğrencilerin yaratım sürecine kılavuzluk eder. Derste, öğrencinin tasarım öğeleri ve ilkeleri ve Gestalt prensiplerini öğrenmesi ve gözlem-analiz-sentez becerilerinin gelişimi amaçlanmıştır. Tarihçesine

baktığımızda gerek Rönesans'ta, gerek Art and Craft hareketindeki usta-çırak ilişkilerinde dersin izine rastlanır; ardından Almanya'da Bauhaus ve Rusya'daki Vkhutemas okullarının müfredatında yerini bulur. Ülkemizde ise bu dersin kökenini öncelikle, 1932'de kurulan ve Bauhaus etkisinin de gözlemlendiği Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde bulmak olasıdır. Bu bağlamda diğer bir kurum 1957' de açılan, bugün Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin temelini oluşturan Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'dur. "Tatbiki Güzel sanatlar Öğretim programı en baştan Temel Sanat Eğitimi ekseninde yapılandırılır. Temel sanat eğitimi, sonradan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde de [Şimdiki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi] bütün bölümlere yönelik bir kürsü olarak örgütlenir. [...] bu arada rasyonalist estetiğin kuramcılarında Andre Lhote'un öğrencisi Ressam Ercüment Kalmık da 1950'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde "Renk ve Şekil" derslerine başlıyordu. Gazi eğitim ise 1962'de "Form ve İnşa" dersini programına kabul etti." (Artun, Aliçavuşoğlu 2017:15.) Hatırlanması gereken diğer bir kurum temel tasarım mantığını öngören tavrıyla ODTÜ Mimarlık Fakültesidir.

İki ve üç boyutlu uygulamaları kapsayan temel sanat eğitimi dersi içerik olarak kompozisyon, perspektif, strüktür, ışık- gölge, renk, soyutlama ve mekân gibi konuları kapsamaktadır. Bu makalede heykel eğitimine katkısından ve paralelliklerinden dolayı üç boyutlu bir formun tasarım sürecini etkileyen kompozisyon, strüktür ve soyutlama konuları seçilmiştir. Makalede yöntem olarak bu konular, öğrencilerin uygulamaları ile temel tasarım öge ve ilkeleri arasındaki koşutluk bağlamında ele alınmış; bu uygulamalar ile birtakım sanatçıların işleri ve açıklamaları üzerinden, temel sanat eğitiminin heykel eğitimi üzerindeki etkisi, ders işleyiş şeklini de karşılayacak biçimde açıklanmıştır. Heykel eğitimiyle paralellik gösteren diğer bir başlık mekândır. Mekân başlığı altında hem heykel, hem de temel sanat eğitiminde öğrencilere kamusal alana ait uygulamalar, anamorfik mekân çalışmaları ya da yeryüzü sanatı (Land Art) denemeleri yaptırılabilir. Mekân ve form birbirini bütünleyen öğelerdir ve her biri ayrı bir araştırma gerektirir. Bu nedenle mekân konusunu başka bir makalede incelemek faydalı olacaktır.

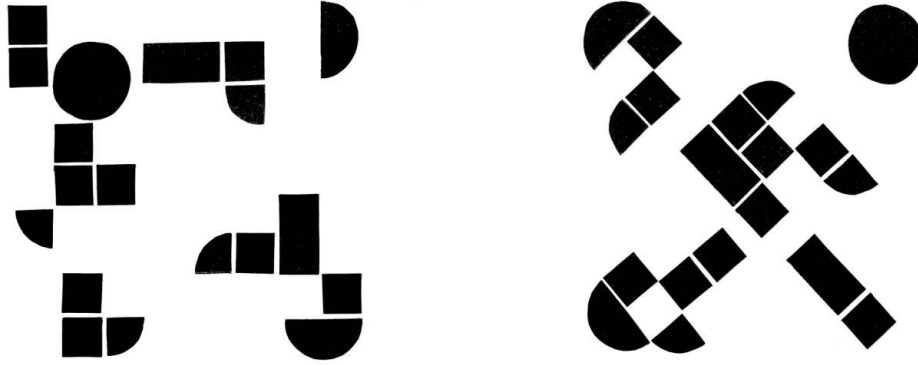
Kompozisyon

Temel sanat eğitimi dersinde yapılan bütün uygulamaların esası kompozisyon konusuna dayandığı için derse giriş niteliği taşır ve bu nedenle ilk sırada ele alınmıştır. Kompozisyon, içerisindeki elemanlarla birlikte bilinçli bir şekilde örgütlenmiş sistem bütünlüğüdür. Konu kapsamında öğrenci bu örgütlenme tekniklerini öğrenir. Bu aşamada ele alınan Tasarım öge ve ilkeleri ile Gestalt ilkeleri bütün tasarım çalışmalarının özünü oluşturur. Bu öge, ilke ve prensipler bütün tasarımlarda rol oynar. Bir tasarım, o tasarımın öge ve ilkeleri arasındaki benzersiz şekilde oluşan bağlantıların bir sonucudur. Bir kompozisyonda bütün tasarım öge ve ilkelerinin bulunması gerekli değildir. Önemli olan uygun bağlantıların kurulması ve sağlam bir bütünlük oluşturmasıdır. (Figür 1)

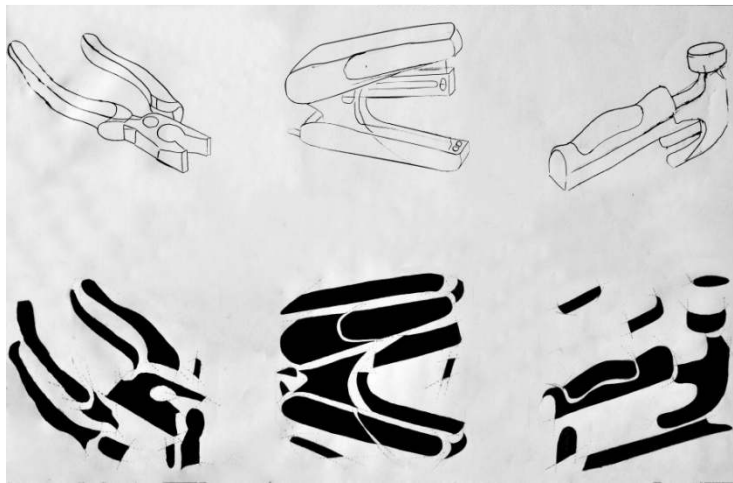
Figür 1 Tasarım Öğeleri ve İlkeleri

Gestalt terimi Almanca 'şekil' veya 'form' anlamına gelmektedir. "Kavram, geleneksel olarak 'Bütün, parçaların toplamından farklıdır.' sloganıyla tanımlanır." (İnternet Erişim Tarihi: 01.12.2017 / <http://www.psikolojisozlugu.com/gestalt-gestalt>) ve beyin fonksiyonlarının, parçaları, tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde organize etme eğiliminde olduğunu söyler. "Bu kavrama giden yol, Aristoteles'ten başlayarak John Locke (1632-1704), Immanuel Kant (1724-1804), John Stuart Mill (1806-73), Edmund Husserl (1859-1938) ve başka bazı düşünürlerce hazırlanmıştır. Avusturyalı felsefeci Christian Baron von Ehrenfels (1859-1932), geometrik biçimlerin kendilerini oluşturan özelliklerinin toplamını aşan nitelikleri bulunduğunu, majör ve minör gamlar ile akorlarda da aynı durumun görüldüğünü ileri sürmüştü ve buna Gestaltqualität (Gestalt Niteliği) adını vermiştir. 1900'lerden itibaren Almanya'da Max Wertheimer (1883-1943), Kurt Koffka (1886-1941) ve Wolfgang Köhler (1887-1967), bazen ayrı bazen birlikte çalışarak Gestalt psikolojisini geliştirmiş, 1920'den sonra bu gruba Kurt Lewin de (1890-1947) katılmıştır." (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1997: 25.) Bu kurama göre, bir bütünün anlamını oluşturan şey, onun parçaları değil, parçalar arasındaki bağlantılardır. Bu bağlantıları göstermek için öğrenciden önce basit geometrik birimlerden, sonrasında lekelerden ve en sonunda kendi tasarımını yapacağı üç aşamalı bir çalışma istenir. İlk aşamada kare bir alan içerisinde, belirli geometrik şekillerden statik ve dinamik birer kompozisyon kurdurulur. (Figür 2)

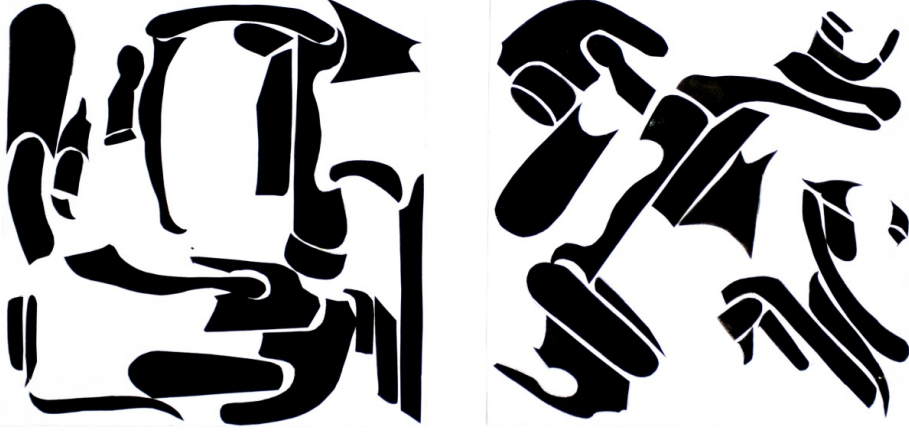
Figür 2 Statik Ve Dinamik Kompozisyon Nuriye Tuncer, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Bu çalışmada daire, kare, dikdörtgen örgütlü bir şekilde düzenlendiğinde tek tek öğeler şeklinde değil, bir grup şeklinde algılanmaktadır. Bu Gestalt prensiplerinden yakınlık, benzerlik ve ortak yön ilkesinin bir sonucudur. Yalın bir ifadeyle biçimlerin birbirlerine en yakın durumlarda birlikte algılanması yakınlık ilkesi, benzer biçimlerin birlikte algılanması benzerlik ilkesi, belirli bir yönde dizilen biçimlerin birlikte algılanması ise ortak yön ilkesidir. Bu çalışmayla öğrenci tasarımın öğeleri arasında grup oluşturarak bunları organize etmeyi ve tasarım ilkeleriyle bu grupları örgütlemeyi öğrenmektedir. Bu noktada önemli bir ayrıntıyı olan denge ilkesini ele almak gerekir. Denge simetrik ve asimetric denge olarak ikiye ayrılır. Bu çalışmada istenen öğrencinin asimetric bir denge oluşturmasıdır. Çünkü simetrik denge zaten hazır bir dengedir. Ama bakışık olmayan denge, kurgulanmayı ve bu düzen içerisinde gözün hareketini yönlendirerek grupların kompoze edilmesini gerektirir. Böylece boşluk doluluk dengesi, gruplaşma ve ortak yön ilkesi ile özgün bir kompozisyon meydana gelecektir. Statik bir kompozisyonda bile asimetric bir dengeyle etkili bir çalışma yapmak mümkündür.

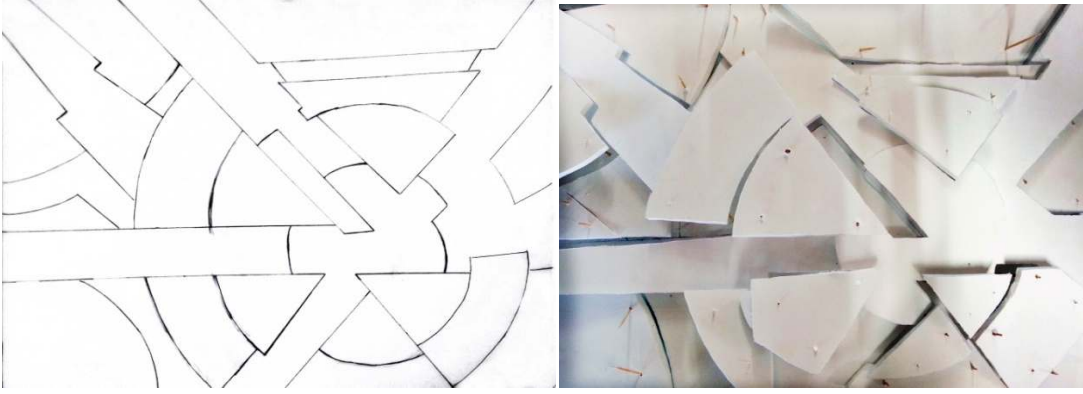
Figür 3 Çiğdem Çeşmeli, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

İkinci aşamada öğrenciye bu kez lekelerden bir uygulama yaptırılır. Bu şekiller doğal ve yapay nesnelere yola çıkılarak oluşturulur. Öğrenciden önce bunları çizmeleri istenir. (Figür 3) Sonrasında bu çalışmalar çizildikleri konumlara göre parçalanarak amorf şekiller elde edilir ve bu şekiller yine statik ve dinamik kompozisyon oluşturacak şekilde bir araya getirilir. (Figür 4) Amorf şekiller geometrik şekillere göre öğrenciyi biraz daha zorlayacak, bu da sistemli bir örgüt oluşturma yeteneğini güçlendirecektir.

Figür 4 Statik ve Dinamik kompozisyon Çiğdem Çeşmeli, Trakya Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi

Son aşama, serbest düzenlemeyle oluşturulmuş hem statik hem dinamik öğeler barındıran bir çalışmadır. (Figür 5) Kompozisyon, çizim aşamasından sonra karton benzeri bir malzemeyle yeniden düzenlenmiş (Figür 6), heykel teknikleri içerisinde olan rölyef tekniği ile kalıbı alınmış (Figür 7) ve metal malzemeye aktarılmıştır (Figür 8). Çizimde ya da rölyefte olan fakat üç boyutlu düşünülüğünde gerekli görülmeyen parçalar heykelde elenmiş; heykel en, boy, derinlik gibi parametrelerle tekrar yorumlanmıştır. Bu heykelde ilk aşamada istenen tasarım öğeleri ve ilkeleri ve Gestalt prensipleri kolayca görülebilir: Tasarım öğeleri olarak hareket, biçim, yön, ölçü ve aralık esas alınmıştır. Benzer birim parçaların kullanılmasıyla oluşan tekrar ilkesi ve dolu-boş alanların orantılanmasıyla denge ilkesi göze çarpmaktadır. Gestalt prensipleri olarak üçgenimsi küçük parçaların birbirilerine yakın mesafede kullanımı ile yakınlık ilkesini, bu benzer birim parçaların gruplaşması ile benzerlik ilkesini ve parçaların belirli bir yönde dizilimi ile ortak yön ilkesini bulmak mümkündür. Bu uygulama, bir heykelin henüz çizim aşamasındayken bile titiz bir tasarım süreci gerektirdiğinin, çalışmanın tasarım öğe ve ilkelerine ve Gestalt prensiplerine göre tasarlandığında ne denli olumlu sonuçlar alındığının bir göstergesidir.

Figür 5 Çizim

Figür 6 Fotoblok Düzenleme

Nuriye Tuncer, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Figür 7 Rölyef

Figür 8 "Güneş", Metal, 2013

Nuriye Tuncer, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Strüktür

Strüktür, 20. Yüzyıl'ın başında özellikle konstrüktivist heykeltıraşların yoğun ilgi alanı içerisindeydi. Temel sanat eğitimi dâhilinde de oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Yığma, geçme, asma-germe, şişme ve uzay strüktür çeşitleri olarak sayılmaktadır.

Figür 9 Yığma Sistem

Sevda Şimşek, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Strüktür konusu tasarım öğeleri ve ilkeleri ve Gestalt prensiplerine sadık kalınarak kompozisyon konusuyla bağlantılı bir şekilde işlenebilir. Bir önceki uygulamada öğrenciye yaptırılan kompozisyon esas alınarak karton ve benzeri bir malzemeden parçalar kestirilir ve öğrencinin bu parçaları yığma strüktür mantığı ile bir araya getirmesi beklenir. (Figür 9)

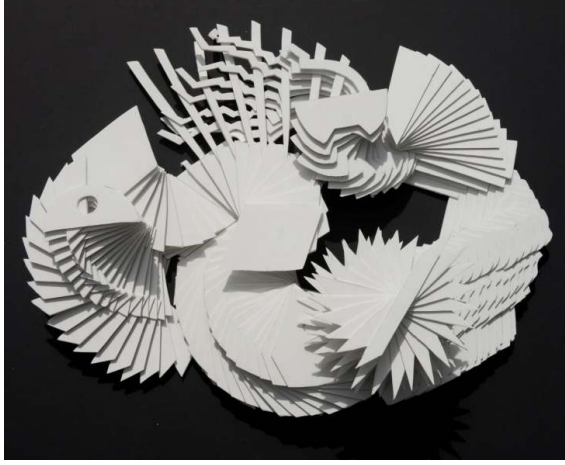

Figür 10

Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Sanat Bölümü Seminer Notları

Bu uygulama hem heykel hem de şehir planlaması ve mimarlık gibi disiplinlerin eğitime giriş niteliğindedir. (Figür 10) Ortaya çıkan çalışma bir kent planının krokisi olabileceği gibi bir heykelin ön aşaması da olabilir. (Figür 11) Aşağıdaki öğrenci çalışmasının, İlhan Koman'ın Whirlpool (Figür 12) adlı eseriyle biçim açısından benzer nitelikler taşıması, aynı ilkeler uygulanan tasarımlarda paralel sonuçlar elde edebileceğinin göstergesidir. Bu iki çalışmada benzer teknikler ile elde edilmiş benzer bir ritim görülmektedir.

Figür 11 Yığma sistem
Mine Saltık, Trakya Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

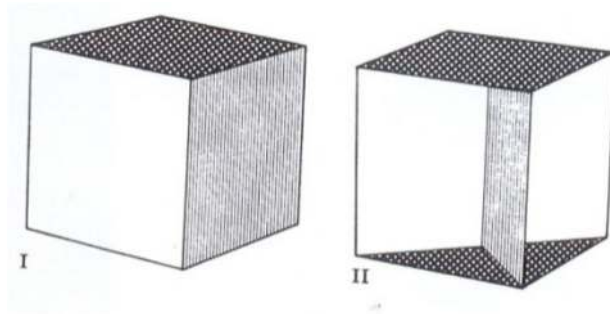
Figür 12 İlhan Koman, Whirlpool, Metal
(1975-80)

Strüktür konusunda geçme sistemle gerçekleştirilmiş uygulamalar da yapmak mümkündür. Geçme sistem, yatay ve dikey iki ögenin artı formunda içiçe geçerek tek başına ayakta duracak bir strüktür oluşturmasıyla meydana gelir. (Figür 13) Bu yalın mantık, formun boşlukta kapladığı alanın güçlü bir şekilde algılanmasını sağlayacaktır. Metal heykel tekniğine de oldukça uygundur.

Figür 13 Geçme Sistem Nuriye Tuncer, Trakya Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi

Yukarıdaki örnekte, statik kompozisyon kuralları baz alınarak, birim parçaların dikey ve yatay ekseninde birbirini takip etmesine önem verilmiş, dolu ve boş alanların birbirine oranı gözetilmiş, asimetrik bir denge yakalanmaya çalışılmış ve bu da bir çalışmanın tasarım öge ve ilkeleri ve gestalt prensiplerine göre tasarlandığında tatmin edici sonuçlar alındığının göstergesi olmuştur. Ayrıca bu yöntem, heykel eğitiminin ana atölyelerinden birisi olan modelaj atölyesinde de kullanılabilir. Çamurdan bir büst gerçekleştirilmeden önce, örnekteki gibi bunun karton ve benzeri bir malzeme kullanılarak geçme sistem tekniği ile maketi yaptırılabilir. Böylece öğrenci büstü daha kolay kavrayacak ve formu meydana getiren iç dinamikleri güçlü bir şekilde açığa çıkaracaktır. Bu iç dinamikler ve formun boşluk içerisinde konumlanması, 20. Yüzyılın başında, konstrüktivizm akımı içerisinde baş aktörlerden olan Naum Gabo'nun *Uzayda Oymak ve İnşa Etmek* adlı makalesinde önemli bir yer tutmaktadır:

Figür 14 Naum Gabo, *Two Cubes (İki Küp)*

“Aynı objenin iki farklı şekilde temsil edilmesini gösteren iki küp, biri oymaya diğeri ise konstrüksiyona denk geliyor... [Figür 14] İlki bir kütle hacmini temsil ediyor, ikincisi ise kütle hacminin var olduğu uzayın görsel halini. Kütle hacmi ile uzay hacmi, heykel açısından aynı şey değil. Aslında onlar iki farklı madde... Hem somut, hem de ölçülebilir.

Şimdiye kadar heykeltıraşlar kütleli tercih ettiler ve uzay gibi kütle için çok önemli bir bileşeni ya ihmal ettiler ya da çok az ilgi gösterdiler. Uzay onları sadece hacimlerin içine yerleştirilebileceği ya da yansıtılabileceği bir nokta olarak ilgilenmiştir. Onlara göre uzayın [boşluk, Frn. *espas*] kütleleri sarmalaması gerekiyordu. Biz uzayı tamamen farklı bir bakış açısından değerlendiriyoruz. Biz uzayı herhangi kapalı hacimden kurtarılmış mutlak bir heykel ögesi olarak görüyoruz ve kendine özgü özellikleriyle içeriden betimliyoruz.” (Rickey, 1995: 26.) (Martin, Nicholson, Gabo 1971: 107)

Bu betimleme oldukça önemlidir. Çünkü heykel, o güne değin tanımlandığı şekliyle kütle sanatı olarak değil, boşlukta meydana geliş halinin sergilendiği bir form olarak yeniden tariflenir. Bu tarif temel sanat dersinin strüktür konusunda tam olarak yerini bulmaktadır. Gabo'nun ifadesi ayrıca temel sanat eğitimi dersinin kapalı ve açık form konusuyla da ilişkilendirilebilir. Bu konuyu aynı dönemde yapılmış Duchamp-Villon (Figür 15) ve Gabo'nun (Figür 16) büstleri üzerinden kısaca özetlenebilir. Duchamp-Villon'nın büstü kendisini “çevreleyen uzaydan [ambient space] izole edilmiş” bir görünüm sergilemekte, boşluğu bir hacim ögesi olarak kullanmamaktadır. (İnternet Erişim Tarihi: 03. 12 .2017 / <http://faculty.smcm.edu/lmscheer/lecture%20web%20pages/208open/open.html>) Gabo'nun Head No.2 adlı büstünde ise ince levhalar arasında kalan alanlar, dolu bir kütle kadar hacim oluşturmakta, heykelde kimi yerde başın, kimi yerde omzunun şekillenmesinde görev almaktadır.

Figür 15
Duchamp-Villon, Head of Baudelaire
(Baudelaire'in Büstü), Bronze, 191

Figür 16
Naum Gabo, Head No.2
(Büst No.2), Metal, 1916

Naum Gabo ve Antonie Pevsner (Figür 17) gibi heykeltıraşların heykelin tariflenmesine ilişkin yaptıkları açıklamalar birer devrim niteliğindedir. Heykel, boşlukla girdiği etkileşim sonucu yeniden ele alınır. Boşluk, heykeli çevreleyen bir alan olmanın ötesinde heykelin kurulumunda yer alan esas öge olarak kabul görür. Gabo tüm bu süreci Rusya'da yayınladığı 'Realistik Manifesto' (Gerçekçilik Bildirgesi) ile dile getirmiştir: "Heykelde heykelsi bir ögenin kütlelerini kabul etmiyoruz. Her mühendis somut bir cismin statik ve maddi gücünün kütlelerinin niceliğine bağlı olmadığını bilir. Örneğin bir ray, bir kiriş gibi. Ama siz bütün eğilimlerin ve meyillerin heykeltıraşları, hacmi kütlelerden kurtaramayacağını sanarak bin yıllık ön yargıları tekrar etmektesiniz. Burada (bu sergide) biz dört düzlem olarak, onlarla dört ton kütleymiş gibi bir hacim inşa ediyoruz. Böylece biz heykelde çizgiyi bir yön olarak görüyor ve derinliği yegâne mekânsal biçim olarak ele alıyoruz." (Antmen, 2008, Sayfa 116)

Figür 17 Antoine Pevsner, *Torso*, Plastik ve Bakır, 1924-26

Soyutlama

Soyutlama, temel sanat eğitiminin gözlem-analiz-sentez yönteminin öğrenciye anlatımı için en gerekli ve sonuçlarının görünürlüğü açısından en uygun konularından biridir. Peki gözlem-analiz-sentez yöntemi ne demektir ve bunun öğrenciye ne gibi katkıları vardır? Form yaratımı zorlu bir süreçtir. Ve bu süreç esnasında referans alınabilecek bir takım verilere ihtiyaç duyulabilir. Bu veriler bir tema, bir kavram, doğal ya da yapay kaynaklardan elde edilebilir. Örneğin aşağıdaki çalışmada kaynak olarak bir biber alınmıştır.

Figür 18 Şura Gökmen, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Önce biberin çizimlerle analizi yapılmış (Figür 18) ve yapısı kavranmaya çalışılmış; ardından bu analiz, aşamalı olarak yalınlaştırılarak ayrıntılardan arındırılmış, objenin özünü oluşturan, karakteristik yapısına ulaşılmış ve yeniden yorumlanmıştır. (Figür 19) Sonrasında bu yorum üç boyutlu bir forma çevrilmiştir. (Figür 20)

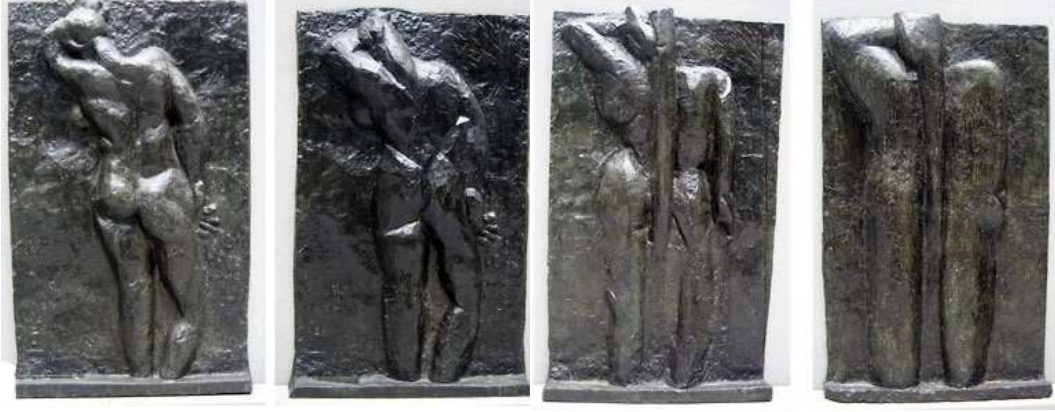
Figür 19 Soyutlama Aşamaları

Şura Gökmen, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Figür 20 Şura Gökmen, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

Bir formun aşamalı olarak soyutlanışına ilişkin Henri Matisse'nin çalışmaları yerinde bir örnek olacaktır. Matisse 1908-1930 yılları arasında Back adlı çalışmasını giderek yalınlaştırmış ve biçim yönünden en güçlü şekline ulaştırmıştır. (Figür 21)

Figür 21 Henri Matisse

The Back I (1908-09) The Back II (1913) The Back III (1916) The Back IV (1931)

Bu, temel sanat eğitimi dersinin gözlem-analiz-sentez yönteminin bir sonucudur ve George Thompson İnsanın Özü adlı kitabında diyalektik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazıda geçen 'bilgi' kelimesi 'gözlem' ve 'analiz' paralelinde düşünülebilir:

"Bilimsel toplumculuğa göre bilginin gelişmesi, birbiri ardı sıra üç aşamadan geçerek döngüsel bir devinimle ilerleyen diyalektik bir süreçtir.

Birinci aşama algısal bilgi aşamasıdır:

Bilgi sürecinde ilk adım dış dünyadaki nesnelere bağ kurmaktır. Bu, algılama aşamasına girer. Bilgi deneyimle başlar... Maddeci bilgi kuramı budur.

İkinci aşama, ussal bilgi aşamasıdır:

İkinci adım, algılamayla elde edilen verileri bir araya getirip yeniden düzenleyerek biresime [sentez] vardırılmaktır. Bu, kavrama, yargıya varma ve sonuç çıkarma aşamasıdır. ...Ussal bilgi, algısal bilgiye dayanır, algısal bilgi ise ussal bilgiye vardiirilmek zorundadır. Diyalektik maddeci bilgi kuramı budur.

Üçüncü aşama, kuramdan yeniden kılıya [uygulamaya] dönme aşamasıdır;

Bilgi kılıyla [uygulamayla] başlar; kuramsal bilgi kılı [uygulama] içinde edinilir, ama sonra yeniden kılıya [uygulamaya] dönmek zorundadır... Bu, kuramı sınama ve geliştirme sürecidir, bütün bir bilgi sürecinin sürdürülmesidir" (Atalay, 2007: 102.; (Thompson 1976: 64.) Thompson yazısında, bilgi aşamasından nasıl sentez aşamasına varıldığını anlatmaktadır. Önce deneyim yoluyla dış dünyanın algılandığını, ardından bu gerçekliğin akıl yoluyla analiz edilip, yeniden düzenlendiğini söylemektedir. Burada bir bakıma soyutlamanın denklemi açıklanmıştır denilebilir. Bu denklem Rahmi Atalay'ın 'Brancusi'nin Özelinde Heykel Sanatında Soyutlama' makalesinde oldukça net bir şekilde dile getirilmiştir: "Soyutlama doğada var olan ve varlığını sürdüren nesnelere ve bunlara ait bilgilerin düşünsel boyutta yeniden düzenlenerek biçimlendirip yeni anlamlara

yüklenmesidir. Soyutlama sadece biçim bozma oyunu olmakla kalmayıp gerçeği sorgulayan, gerçek içerisinde yeni gerçeklikler arayan ve bu gerçekliklere bireysel katılımlarla yeni görünüm ve anlamlar yükleyen bir eylemdir. [...] Soyutlamada amaç bu eyleme konu olan nesneyi biçimsel boyutta yeni anlamlarla tasarlayarak saf yalın biçimlere indirgeyip, özünü vurgulamaktır. Doğadan çıkışlı nesnelere yapılacak olan soyutlama eyleminde, karşılaşma, karşılaşılanı inceleme, özümseme ve bilgi olarak alıp yeniden var etme önemlidir. Karşılaşma esnasında seçilecek nesnenin soyutlanması sürecinde dönüştürme eylemi belirli öğelerin, parçaların ayrılarak gerekli formun vurgulanmasıyla yapılmaktadır." (Atalay 2007: 103.) Tam bu noktada Brancusi'nin heykellerini örnek vermek yerinde olacaktır.

Figür 22

Constantin Brancusi, Blond Negress, II, (Sarışın zenci), (After A Marble Of 1928), Bronze, Mermer, Kireçtaşı, Ahşap, 1933

Figür 23

'Blond Negress' isimli heykelinde Brancusi, zenci anatomisinin en karakteristik özelliklerinden biri olan dudak ve saç formunu öne çıkarmış, büstü geri kalan ayrıntılardan arındırmıştır. Böylece direkt bu özelliklere dikkat çekebilmiştir. (Figür 22, Figür 23)

Figür 24
Constantin Brancusi,
The Cock (Horoz), Ahşap, 1924

Figür 25
Constantin Brancusi
The Newborn (Yeni Doğan) Version I, Bronze, 1920
(Close To The Marble Of 1915)

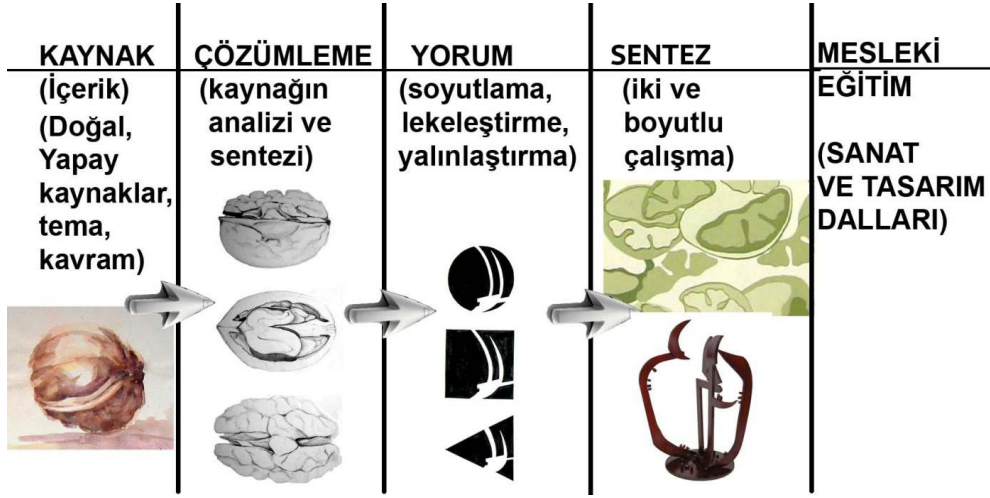
'The Cock' adlı çalışmasında ise horoz, en belirgin özelliği olan ibik formuna indirgenmiş ve anatomisini andıran üçgenimsi yapısı ve ötüş konumundaki duruşuyla, olabileceği en saf hale dönüşmüştür. (Figür 24) Benzer bir etkiye sanatçının Yeni Doğan adlı heykelinde karşılaşılır. Yeni doğmuş bir bebek; doğumunun ilk göstergesi olan ağlaması, açık ağzı ve belirgin bir çene yapısıyla karakterize edilmiştir. (Figür 25) 'Bird İn Space' adlı heykelinde ise sanatçı bu sefer bir kavramı soyutlamış, uçuş hissini, boşluğu delen sivri yapısıyla, ovalimsi ince bir kütleye dönüştürmüştür. (Figür 26) Bu yapıtı hakkında Brancusi "hayatım boyunca yalnız uçmanın esasını aradım, uçmak bu ne mutluluktur, bir çocuk gibi her zaman gökyüzünde ağaçlar arasında uçmayı hayallem. her zaman bu arzuyu sakladım. Kırk yıldan beri kuş yaparım. Bunlarla anlatmak istediğim kuş değildir. vermek istediğim uçuştur, hızdır" demektedir. (Savaş 1977:72)

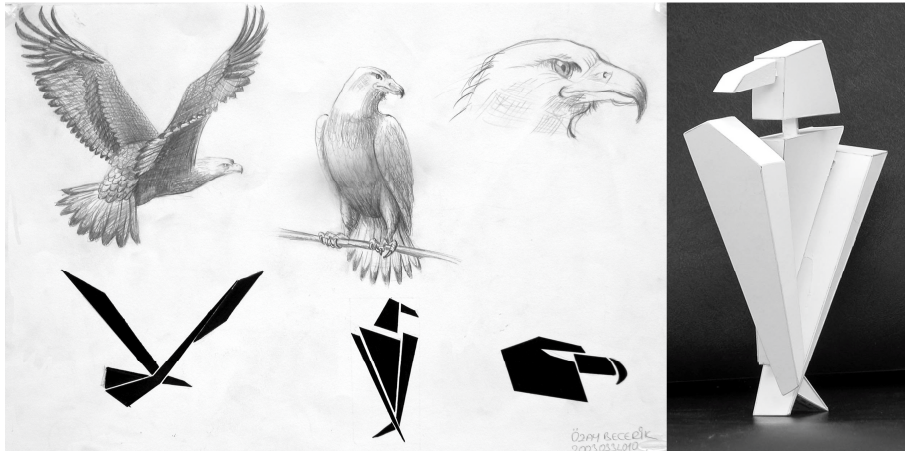
Figür 26 Constantin Brancusi, *Bird in Space* (Uzaydaki Kuş), 1923, Mermer

Şüphesiz soyutlama konusu heykel eğitiminde de işlenmektedir. Lakin temel sanat eğitimi dersi almamış bir öğrenci, kendisinden soyutlama konusunda bir kompozisyon istendiğinde, tasarımına nerden başlayacağını bilememekte ve çıkış yolu bulamamaktadır. Hâlbuki çıkış yolu bellidir. Şablonda görüldüğü üzere öğrenci önce bir içerikten hareketle analiz yapacak, sonra bu analiz sonuçlarını yorumlayarak, bir senteze ulaşacak ardından bunu mesleki forma taşıyacaktır. (Figür 27)

Figür 27 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Sanat Bölümü Seminer Notları

Aşağıdaki resimler bu şablona örnek oluşturmaktadır. (Figür 28, Figür 29, Figür 30) Biçim oluşturmada bazen bir kuş, bazen bir mantar fayda sağlayabilir. Önemli olan neyin heykeli yapıldığı değil, nasıl çözümlendiğidir. Burada istenen kağıt üstündeki şeklin yükseltilerek ya da dekobe edilerek çıkartılması değil; en, boy, derinlik gibi parametrelerle yeniden ele alınmasıdır. Böylece iki boyutlu bir çizim, üç boyutlu bir çalışmaya dönüşürken bir kez daha analiz edilecek ve yorumlanacaktır.

Figür 28

Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Sanat Bölümü Seminer Notları

Figür 29 Soyutlama Aşamaları
Efe Doğan, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Figür 30 Üç Boyutlu Maket
Efe Doğan, Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Sonuç

Temel sanat eğitimi dersi ülkemizde oldukça kaygan bir zeminde yer almakta; dersin katkılarını gözlemle şansı olmadan, ders kimi zaman müfredattan kaldırılmakta kimi zaman ise yapılan rastlantısal uygulamalarla, öğrenciler tarafından sadece bir angarya olarak algılanmaktadır. Oysaki makalede incelendiği üzere dersin oldukça sağlam temelleri vardır. Bu temeller kimi zaman Gestalt Prensiplerinde, kimi zaman Naum Gabo'nun Realistik Manifestosu'nda, kimi zaman bir filozofun anlatısında karşımıza çıkar. Bu temel sanıldığından daha büyüktür. Öyle ki temel sanat eğitimi dersinin doğduğu Rusya'da Vhuktemas Ve Almanya'da Bauhaus sanat okulları ülkenin hem ideolojik hem endüstriyel şekillenmesinden sorumlu tutulmuşlardır. İşte bu bilinçle yazılan makalede temel sanat eğitimi dersinin hak ettiği yeri bulması amaçlanırken, bilimsel temellerinin hatırlatılması ve dersin gerekliliği ve katkıları, heykel eğitimini de ilgilendiren kompozisyon, strüktür ve soyutlama konuları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Temel sanat eğitimi dersinin üzerine kurulu olduğu tasarım öğelerini ve ilkelerini ve Gestalt prensiplerini ve gözlem-analiz-sentez yöntemini bilmeyen bir öğrenciden, heykel eğitiminde kompozisyon, strüktür ve soyutlama konularını anlamasını ve becermesini beklemek doğru bir yaklaşım olmayacak, öğrenci ancak uzun bir süreçte, deneme yanılma yöntemiyle birtakım sonuçlara ulaşabilecektir. Lakin temel sanat eğitimi dersi almış bir öğrenci tüm bu konularda, kısa zamanda, sağlam temellere dayalı işler üretebilecektir.

Bu noktada öğretim elamanlarına da bir takım görevler düşmektedir. Temel sanat dersi veren öğretim elamanları ile alana yönelik ders veren öğretim elemanları koordineli bir şekilde birlikte çalışarak temel sanat eğitimi dersinde yaptırılan uygulamalar mesleki eğitime yönelik olarak yeniden ele alınabilir ve yorumlanabilir. Hatta buradan hareketle bir senelik temel sanat dersine ilaveten bir sonraki sene her bir sanat dalına uygulanacak şekilde bransa yönelik temel sanat eğitimi dersi de verilebilir.

KAYNAKLAR

İnternet

İnternet Erişim Tarihi: 01.12.2017 / <http://www.psikolojisozlugu.com/gestalt-gestalt>)

İnternet Erişim Tarihi: 03. 12.2017/

<http://faculty.smcm.edu/lnscheer/lecture%20web%20pages/208open/open.html>)

Kitaplar

Antmen, Ahu. 2008. *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, İstanbul:Sel Yayıncılık

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt, 1997, İstanbul: YEM Yayın

Rickey, George. 1995. *Construktivism Origins and Evolution*, yayın yeri: George Braziller Inc,

Artun, Ali ve Esra Çavuşoğlu (derleyen), 2017. *Bauhaus Modernleşmenin Tasarımı: Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi Ve Bauhaus*, İstanbul: İletişim.

Martin, John L., Ben Nicholson, and Naum Gabo. 1971. *Circle: international survey of constructive art*, London: Faber and Faber.

Savaş, Remzi, *Modelaj*, 1977 Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu.

Thompson, George. *İnsanın Özü*, 1976. çev. Celal Üster, Payel Yayınevi

Makaleler

Atalay, Rahmi. 2007. "Brancusi'nin Özelinde Heykel Sanatında Soyutlama", *Anadolu Sanat*.

Görsel Kaynaklar

Figür 1 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Seminer Notları / Grafik Çizim: Prof. Oktay Anılanmert

Figür 2 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 3 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel eğitim Bölümü Arşivi

Figür 4 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 5 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 6 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 7 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 8 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 9 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 10 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Seminer Notları

Figür 11 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 12 <http://www.leblebitozu.com/turk-da-vincisi-ilhan-komanin-eserleri-ve-hayati/>

Figür 13 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 14 George RICHKEY, *Konstruktivizm Origins and Evolution*, George Braziller Inc, 1995, s.26

Figür 15

<http://faculty.smcm.edu/lnscheer/lecture%20web%20pages/208open/open.html>

Figür 16

<http://faculty.smcm.edu/lnscheer/lecture%20web%20pages/208open/open.html>

Figür 17 <https://www.moma.org/collection/works/81088?locale=en>

Figür 18 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 19 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 20 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi

Figür 21 <http://fredhatt.com/blog/2010/09/09/matisse-the-deconstructionist/>

Figür 22 <https://www.moma.org/collection/works/80936?locale=en>

Figür 23 <https://www.moma.org/collection/works/80936?locale=en>

Figür 24 <https://www.moma.org/collection/works/81692?locale=en>

Figür 25 <https://www.moma.org/collection/works/81655?locale=en>

Figür 26 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/486757>

Figür 27 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Seminer Notları

Figür 28 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Seminer Notları

Figür 29 Prof. Caner Karavit, Mimar Sinan Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Seminer Notları

Figür 30 Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Arşivi